

O'ZBEKISTONDA HAYOT SUG'URTASINING RIVOJLANISHI.

Mambetqulova Mahliyo*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**“Soliqlar va byudjet hisobi” fakulteti talabasi*Email: mahliyom364@gmail.com**Yuldashev Obiddin***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**“Sug'urta ishi” kafedrasida dotsenti i.f.d*Email: obiddin@inbox.ru

ORCID: 0000-0002-9640-8128

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda hayot sug'urtasining holati, uning rivojlanish yo'nalishlari va mavjud muammolar atroflicha tahlil qilingan. Sug'urta sohasining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati yoritilib, aholining hayot sug'urtasiga bo'lgan munosabati va bu yo'nalishdagi qonunchilik asoslari o'rganilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar bilan solishtirgan holda O'zbekistonda sohani rivojlantirish bo'yicha zarur taklif va tavsiyalar berilgan. Maqola hayot sug'urtasining mamlakat barqarorligidagi o'rnini ochib berishga xizmat qiladi hamda ushbu sohada tadqiqot olib boruvchi mutaxassislar va talabalarga amaliy yordam sifatida tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: hayot sug'urtasi, sug'urta bozori, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy barqarorlik, aholining ijtimoiy himoyasi, raqamli sug'urta, qonunchilik islohatlari.

Kirish.

Zamonaviy iqtisodiyot va ijtimoiy hayotda hayot sug'urtasi inson farovonligi va moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Bu tizim orqali fuqarolar turli hayotiy xavf-xatarlar – kasallik, baxtsiz hodisalar, ish qobiliyatini yo'qotish yoki vafot etish kabi holatlarga nisbatan moliyaviy kafolatga ega bo'lishadi. Ayniqsa, so'nggi yillarda dunyo miqyosida yuz berayotgan global tahdidlar, iqtisodiy noaniqliklar va pandemiya kabi omillar hayot sug'urtasining ahamiyatini yana-da oshirdi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng, bozor iqtisodiyoti tamoyillarini joriy etish jarayonida moliyaviy xizmatlar sohasi ham izchil rivojlanib bordi. Shu jumladan, hayot sug'urtasi bozori ham asta-sekin shakllana boshladi. Ilk davrda ushbu tizim aholining katta qismi uchun yangilik bo'lib tuyulgan bo'lsa-da, bugungi kunga kelib, aholining ushbu xizmatga bo'lgan ehtiyoji va talab darajasi ortib bormoqda.

Mamlakatimizda hayot sug'urtasini rivojlantirish borasida hukumat tomonidan bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, qonunchilik bazasining

takomillashtirilishi, raqamlashtirish jarayonlari va aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga qaratilgan targ'ibot ishlari bu sohaning yanada ommalashishiga xizmat qilmoqda. Shunga qaramay, tizimning to'liq rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan ayrim muammolar hamon dolzarbligicha qolmoqda.

Hayot sug'urtasi – bu nafaqat shaxsiy moliyaviy barqarorlikni ta'minlash vositasi, balki jamiyatda xavfsizlik, ishonch va ijtimoiy kafolatni yaratishga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy mexanizmdir. Sug'urta tizimi rivojlangan mamlakatlarda bu xizmatlar aholining kundalik hayotiga chuqur singib ketgan bo'lsa-da, rivojlanayotgan davlatlarda, jumladan O'zbekistonda ham bu boradagi jarayonlar bosqichma-bosqich shakllanmoqda. Ayniqsa, oxirgi yillarda aholining moliyaviy madaniyati oshib borayotgani, bank-moliya tizimining kengayishi va sug'urta kompaniyalari sonining ortib borishi hayot sug'urtasi xizmatlarining ommalashuviga turtki bermoqda.

Shuni ta'kidlash joizki, hayot sug'urtasi nafaqat o'lim holatlariga oid tovon to'lovlarini qamrab oladi, balki u uzoq muddatli jamg'arma vositasi sifatida ham xizmat qilishi mumkin. Ko'plab rivojlangan davlatlarda hayot sug'urtasi orqali odamlar nafaqa yoshiga yetgach, qo'shimcha daromad manbaiga ega bo'ladilar. Bu esa sug'urta xizmatlarining ko'lamini kengaytirib, uni ijtimoiy himoya tizimining bir qismiga aylantiradi. O'zbekistonda ham bu yo'nalishda ayrim ijobiy siljishlar kuzatilmoqda. Hayot sug'urtasi tizimining rivojlanishi davlat iqtisodiyotiga ham bevosita ta'sir qiladi. Sug'urta kompaniyalarining to'plangan mablag'lari investitsion loyihalarga yo'naltirilishi mumkin bo'lib, bu esa yangi ish o'rinlarining yaratilishi, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishga zamin yaratadi. Shu bois, hayot sug'urtasining rivojlanishini faqatgina shaxsiy manfaat doirasida emas, balki makroiqtisodiy barqarorlik omili sifatida ham qarash zarur.

Maqolada ana shunday ko'p qirrali tizim – hayot sug'urtasining O'zbekiston sharoitida shakllanish jarayoni, bu sohada mavjud yutuqlar va qiyinchiliklar, shuningdek, uni rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar atroflicha yoritib beriladi.

Adabiyotlar sharhi.

Mavzu yuzasidan o'rganilgan adabiyotlar O'zbekistonda hayot sug'urtasining rivojlanish tendensiyalari, muammolari va istiqbollarini yoritishda muhim manba bo'lib xizmat qildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va Markaziy bankining rasmiy hujjatlari sug'urta sohasini tartibga soluvchi asosiy qonuniy-me'yoriy bazani ochib beradi hamda sohaning davlat siyosati darajasidagi yo'nalishlarini aniqlashga yordam beradi.

Ilmiy adabiyotlar, xususan, A.X. Karimov va D.E. Rahimov tomonidan yozilgan “Sug'urta ishi asoslari” nomli darslikda sug'urta tizimining nazariy asoslari, tashkil etish prinsiplari va turlari yoritilgan. Xolboyev va Juraev tomonidan yozilgan maqola esa hayot sug'urtasining iqtisodiy mohiyatini ochib berish bilan birga, aholining ushbu xizmatga bo'lgan munosabatini tahlil qiladi.

Xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, IAIS va BMTTD) tomonidan chop etilgan tahliliy hisobotlar esa hayot sug'urtasi sohasidagi global tendensiyalar, ilg'or amaliyotlar va ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini baholashda qo'l keladi. Shuningdek, www.uzinsurance.uz va www.cbu.uz kabi rasmiy saytlar orqali yangilangan statistik ma'lumotlar va sohadagi real holat o'rganildi.

Ushbu adabiyotlar hayot sug'urtasining nazariy va amaliy jihatlarini o'rganishga, shuningdek, maqolada aniq xulosalar va takliflar ishlab chiqishga asos bo'ldi.

Tahlil va natijalar.

O'zbekistonda hayot sug'urtasi sohasining bugungi holatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalish keyingi yillarda asta-sekinlik bilan rivojlanib bormoqda. Raqamli texnologiyalar, yangi sug'urta mahsulotlari va aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar ushbu tizimning ommalashuviga zamin yaratmoqda. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hamda Markaziy bank tomonidan qabul qilingan strategik hujjatlar hayot sug'urtasining institutsional asoslarini mustahkamlashga qaratilgan. Shu bilan birga, yirik sug'urta kompaniyalarining faoliyati ham bozordagi raqobatni kuchaytirmoqda.

Statistik ma'lumotlarga nazar tashlasak, hayot sug'urtasi bo'yicha tuzilayotgan shartnomalar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Ayniqsa, majburiy bo'lmagan ixtiyoriy sug'urta xizmatlarining ulushi asta-sekin ko'paymoqda, bu esa fuqarolarning ongli tanlov asosida moliyaviy himoyaga intilayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, hayot sug'urtasi mahsulotlarining faqat ayrim ijtimoiy qatlamlar tomonidan qo'llanilishi, xizmatlarning ko'plab aholiga yetarlicha tanitilmagani hali-hanuz tizim oldida turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Soha rivojiga to'sqinlik qilayotgan asosiy omillar orasida aholining hali to'liq anglamagan moliyaviy xavfsizlik ehtiyoji, ba'zan esa sug'urta tizimiga bo'lgan ishonch darajasining pastligi ajralib turadi. Bundan tashqari, ayrim hududlarda sug'urta xizmatlarining mavjud emasligi, malakali kadrlar yetishmovchiligi ham bu sohani yuksaltirishda sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, mavjud holatni chuqur tahlil qilgan holda, kelgusida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan qator yo'nalishlarni ham belgilash mumkin. Jumladan, hayot sug'urtasini ijtimoiy xizmatlar tizimiga integratsiya qilish, yoshlar orasida moliyaviy savodxonlikni oshirish, raqamli platformalar orqali xizmatlarni soddalashtirish va arzonlashtirish, shuningdek, qonunchilik bazasini xalqaro standartlarga moslashtirish orqali sohani yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Yuqoridagi tahlil asosida aytish mumkinki, O'zbekistonda hayot sug'urtasi sohasi hali to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, uni rivojlantirish uchun zaruriy asoslar mavjud. To'g'ri yondashuv va tizimli islohotlar orqali bu sohani nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim vositaga aylantirish imkoniyati mavjud.

1-Jadval. O'zbekistonda hayot sug'urtasi ko'rsatkichlari (2020-2024 yillar)

Yil	Shartnomalar soni (ming)	Sug'urta mukofotlari (mlrd so'm)	To'lovlar hajmi (mlrd so'm)
2020	125	350	95
2021	160	520	120
2022	210	740	180
2023	275	1050	240
2024	340	1420	310

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, so'nggi besh yilda hayot sug'urtasi bozorida sezilarli o'sish kuzatilgan. 2020-yildan 2024-yilgacha shartnomalar soni deyarli 2,7 baravarga oshgan (125 mingdan 340 mingga), bu esa aholining sug'urta xizmatlariga bo'lgan qiziqishining ortganini ko'rsatadi.

Sug'urta mukofotlari (ya'ni, mijozlar tomonidan to'langan badallar) hajmi ham barqaror o'sish bilan 2020-yildagi 350 mlrd so'mdan 2024-yilda 1,42 trln so'mgacha yetgan. Bu kompaniyalarning moliyaviy imkoniyatlari kengayayotgani va bozorning jadal rivojlanayotganini bildiradi.

To'lovlar hajmi – ya'ni, hodisa yuz berganda to'lab berilgan mablag'lar miqdori ham oshgan: 2020 yildagi 95 mlrd so'mdan, 2024 yilga kelib 310 mlrd so'mga yetgan. Bu shuni ko'rsatadiki, kompaniyalar o'z majburiyatlarini bajaryapti va tizimga ishonch shakllanmoqda.

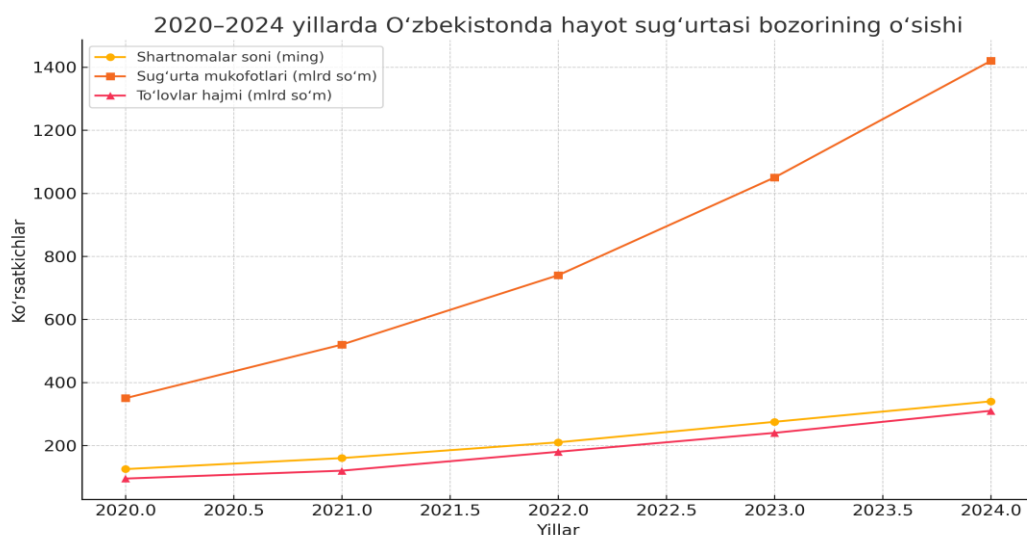
Jadval asosida asosiy xulosalar:

Har yili o'sish sur'ati barqaror va ijobiy yo'nalishda.

Aholi hayot sug'urtasini tobora ko'proq tanlayapti.

Kompaniyalar o'z faoliyatini kengaytirayotgani bois sug'urta mukofotlari va to'lovlar ham oshib bormoqda.

Bu ko'rsatkichlar hayot sug'urtasining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatini kuchaytirmoqda.

Grafikda O'zbekistonda hayot sug'urtasi bozorining 2020–2024 yillardagi asosiy ko'rsatkichlari tasvirlangan. Undan ko'rinib turibdi: barcha yo'nalishlar – shartnomalar soni, mukofotlar va to'lovlar – izchil o'sish tendensiyasiga ega.

Xulosa va takliflar

O'zbekistonda hayot sug'urtasining rivojlanishi so'nggi yillarda sezilarli darajada yuksalmoqda, lekin hali bu sohaning barcha imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmagan. Hayot sug'urtasi bozorining rivojlanishi nafaqat mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, balki aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, sog'liqni saqlash tizimi va umuman jamiyatning farovonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Sug'urta sohasidagi yangi imkoniyatlar, jumladan, raqamli xizmatlar, yoshlar orasida sug'urta madaniyatini shakllantirish va sug'urta mahsulotlarining diversifikatsiyasi orqali jadal o'sishni ta'minlash mumkin.

Shu bilan birga, hayot sug'urtasi bozorining to'liq rivojlanishi uchun bir qancha muammolarni bartaraf etish zarur. O'zbekistonda hali hayot sug'urtasi mahsulotlari xalq orasida keng tarqalmagan, bu esa sug'urtaga bo'lgan ishonchni va xabardorlikni oshirishni talab qiladi. Shuningdek, sug'urtaning eng muhim jihatlaridan biri bo'lgan huquqiy asoslar va normativ-huquqiy bazaning yanada mustahkamlanishi lozim. Bu bilan birga, sug'urtaning rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan moliyaviy cheklovlar, xususan, sug'urta kompaniyalarining ishonchliligi va ularning mijozlarga xizmat ko'rsatishdagi malakasi hamda yangi texnologiyalarni joriy etish zarurligi ham o'z ahamiyatini saqlab qoladi.

Shu o'rinda, hayot sug'urtasining rivojlanishida davlatning roli ham katta. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan sug'urta tizimining joriy etilishi, aholini sug'urta xizmatlariga jalb qilishda samarali bo'lishi mumkin. Mamlakatda sug'urta sohasiga bo'lgan e'tibor oshishi, raqobatning kuchayishi va xizmat sifatining yaxshilanishi sug'urta kompaniyalarining rivojlanishiga turtki bo'ladi.

Aholining sug'urtaga bo'lgan ishonchini oshirish, raqamli va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali hayot sug'urtasining rivojlanishini tezlashtirish mumkin. Shuningdek, xalqaro tajribalardan o'rganib, O'zbekiston bozoriga moslashgan yangi mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqish sohani rivojlantirishga yordam beradi. Davlat va xususiy sektorning o'zaro hamkorligi, shuningdek, sug'urtalash jarayonini yanada takomillashtirish bo'yicha tashabbuslar O'zbekistonda hayot sug'urtasini rivojlantirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Bunday kompleks yondashuv orqali, hayot sug'urtasining O'zbekistonda rivojlanishiga erishish va uning aholi orasida keng tarqalishiga erishish mumkin bo'ladi. Bu, o'z navbatida, mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy farovonligini ta'minlashda muhim omilga aylanadi.

Xulosalarga tayangan holda bir qator takliflar:

1. Xalqaro tajribalarni o'rganish: Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida amalga

oshirilgan hayot sug'urtasi bo'yicha amaliyotlarni o'rganib, ularni O'zbekistonga moslashtirish lozim. Xususan, sug'urta kompaniyalarining faoliyatini yanada shaffof va ishonchli qilish, hamda mijozlarga yuqori sifatli xizmatlar taklif etish maqsadga muvofiqdir.

2. Xabardorlikni oshirish: Aholini hayot sug'urtasining foydalari va muhimligini tushuntirish bo'yicha keng ko'lamli targ'ibot ishlari olib borilishi kerak. Xususan, maktablar va oliy o'quv yurtlarida sug'urta haqida ta'lim berish, xalq orasida sug'urta madaniyatini rivojlantirish muhimdir.

3. Qonunchilikni takomillashtirish: Sug'urtaning rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan huquqiy bo'shliqlarni bartaraf etish zarur. Yangi qonunlar va normativ hujjatlar qabul qilib, sug'urtachilikni yanada muvofiqlashtirish va xavfsizligini ta'minlash lozim.

4. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish: Sug'urta kompaniyalari uchun yangi texnologiyalarni, jumladan, raqamli platformalarni joriy etish, xizmatlarni tez va oson olish imkoniyatlarini yaratish bo'yicha ishlar olib borilishi kerak. Bu, ayniqsa, yosh avlodning hayot sug'urtasiga bo'lgan qiziqishini oshirishi mumkin.

Shunday qilib, O'zbekistonda hayot sug'urtasining rivojlanishi uchun kompleks yondashuv va hamkorlik zarur bo'lib, bu sug'urtaning aholi orasida keng tarqalishi va bozorning samarali ishlashiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-noyabrdagi "Sug'urta bozorini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5280-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy hisobotlari – www.cbu.uz
3. "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni (yangi tahrirda), 2022-yil.
4. Karimov A.X., Rahimov D.E. "Sug'urta ishi asoslari". – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
5. Xolboyev M., Juraev N. "Hayot sug'urtasi va uning iqtisodiy mohiyati" Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, 2021, №4.
6. www.uzinsurance.uz – O'zbekiston sug'urta kompaniyalari assotsiatsiyasi rasmiy sayti.
7. World Bank Group. "Insurance and Inclusive Growth" – World Bank Policy Paper, 2020.
8. International Association of Insurance Supervisors (IAIS) Annual Report – www.iaisweb.org
9. UNDP Uzbekistan. "Financial Inclusion and Insurance Access in Uzbekistan" – Tahliliy hisobot, 2021.
10. Shoabdurahmonov N. "O'zbekiston iqtisodiyoti: zamonaviy rivojlanish yo'nalishlari". – Toshkent: Fan, 2019.